

Dr Dobrochna Bach-Golecka

ROLA RODZICÓW (PRAWA, OBOWIĄZKI, SPOSÓB ORGANIZOWANIA SIĘ I REPREZENTACJI) W WYBRANYCH SYSTEMACH KWALIFIKACJI

Warszawa, wrzesień 2011

Autor:

dr Dobrochna Bach-Golecka, Uniwersytet Warszawski

Wydawca:

Instytut Badań Edukacyjnych

ul. Górczewska 8

01-180 Warszawa

tel. (22) 241 71 00; www.ibe.edu.pl

© Copyright by: *Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015*

Publikacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach projektu: Budowa krajowego systemu kwalifikacji – wdrożenie zintegrowanego rejestru kwalifikacji w zakresie organizacyjno-instytucjonalnym (ZRK)

Egzemplarz bezpłatny

Wersja przedredakcyjna

Spis Treści

Spis Treści	3
1. Wprowadzenie	4
1.1. Rola rodziców w procesie edukacji dzieci	4
2. Rodzice jako interesariusze unijnego systemu edukacji	5
2.1. Udział rodziców w funkcjonowaniu szkoły	6
3. Udział rodziców w ramach wybranych krajowych systemów kwalifikacji	7
3.1. Malta	8
3.2. Irlandia	11
3.3. Wielka Brytania.....	15
3.4. Hiszpania	16
4. Prawa rodziców w kontekście unormowań praw człowieka	18
5. Uwagi końcowe	19
6. Bibliografia:	21
7. Nota o autorze	23

1. Wprowadzenie

Niniejszy tekst ma na celu zbadanie zakresu oddziaływania rodziców jako interesariuszy systemu edukacji, w odniesieniu do wybranych krajowych systemów kwalifikacji (KSK) państw członkowskich. KSK zostały wyodrębnione w ramach tzw. europejskich ram kwalifikacji (ERK)¹. Ramy mają funkcjonować jako instrument przełożenia, wspomagający mobilność obywateli UE oraz sprzyjający podejmowaniu przez nich kształcenia ustawicznego (uczenia się przez całe życie). ERK umożliwia dokonanie porównania pomiędzy różnymi systemami krajowymi przez określenie wspólnego europejskiego punktu (poziomu) odniesienia, poprzez odwołanie się do efektów uczenia się, czyli określenie tego, co uczący się wie, rozumie i potrafi wykonać po zakończeniu procesu uczenia się (wiedza teoretyczna, umiejętności praktyczne i techniczne oraz kompetencje społeczne). Opracowanie powyższych instrumentów ma istotne znaczenie nie tylko w wymiarze jednostkowym, dla poszerzania i uznawania wiedzy, umiejętności i kompetencji poszczególnych obywateli oraz ich rozwoju osobistego, ale także w wymiarze kolektywnym, jako czynnik sprzyjający prawidłowemu funkcjonowaniu wspólnego rynku, konkurencyjności, zatrudnieniu i spójności społecznej Unii.

ERK stanowi instrument zmierzający do porównywania kwalifikacji w państwach członkowskich UE; analiza obecnie przyjętych krajowych ram kwalifikacji wskazuje na pewne zagrożenia związane z odrębnościami w systemach edukacji państw członkowskich, jak również różnicowanie w zakresie procesu przyjmowania regulacji przez państwa członkowskie².

1.1. Rola rodziców w procesie edukacji dzieci

Badania empiryczne wskazują, że zasadniczo rodzice poświęcają zróżnicowaną uwagę kwestiom związanym z edukacją swoich dzieci; w szczególności zaś występuje pozytywna korelacja pomiędzy stopniem wykształcenia, zwłaszcza matki, a ilością czasu przeznaczanego na wsparcie procesu kształcenia dzieci³. Znaczenie wpływu rodziców na proces edukacji dzieci rozpatrywany jest w ramach dwóch płaszczyzn: po pierwsze, w odniesieniu do tzw. międzypokoleniowej transmisji modeli działania oraz po drugie, w nawiązaniu do perspektywy

¹ Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie (Dz. Urz. UE C 111 z 6.5.2008, s. 1). Zalecenie nie ma wiążącego charakteru, jednak państwa członkowskie wezwane są do jego dobrowolnego wdrożenia, zgodnie z krajowym prawem i praktyką.

² Por. S. Lester, „The European Qualifications Framework: A Technical Critique”, *Research in Post-Compulsory Education* 20 (2015), s. 159-172.

³ Por. przykładowo J. I. Gimenez-Nadal, J. A. Molina, „Parents' Education As a Determinant of Educational Childcare Time”, *Journal of Population Economics* 26 (2013), s. 719-749 (badania dotyczyły uwarunkowań występujących w Hiszpanii i Wielkiej Brytanii).

motywacyjno-aspiracyjnej⁴. Płaszczyzna pierwsza związana jest z tendencją do powielania wzorców działania dotyczących ponoszenia kosztów i finansowania edukacji dzieci przez rodziców; w tym kontekście łączność międzypokoleniowa wyraża się w ramach tzw. pośredniej kompensacji: zasoby przekazywane przez rodziców na rzecz kształcenia dzieci, są następnie częściowo zwracane, jednak na rzecz innego podmiotu (pokolenia), czyli wnuków. Inwestycje dokonywane przez rodziców na rzecz edukacji dzieci wykraczają zatem swoim oddziaływaniem poza relacje pomiędzy dwoma pokoleniami, ponieważ oddziałują również wobec pokoleń dalszych. Płaszczyzna druga wpływu rodziców na proces kształcenia dzieci dotyczy z kolei analizy bezpośredniego kształtowania aspiracji i celów edukacyjnych dzieci poprzez prezentowanie właściwych wzorców zachowań (standardów) i działań przez rodziców, w szczególności przez prezentację własnych osiągnięć edukacyjnych.

Powyższe analizy wskazują na istotną rolę rodziców w procesie kształtowania odpowiednich nawyków edukacyjnych dzieci, wspierania ich edukacji i pobudzania motywacji do osiągania optymalnych wyników w nauce. Czynniki te mogą stanowić uzasadnienie dla włączenia rodziców jako interesariuszy krajowego systemu edukacji.

2. Rodzice jako interesariusze unijnego systemu edukacji

W poszczególnych państwach członkowskich UE, w zależności od przyjętego modelu administracji, uznaje się za legitymizowany wpływ podmiotów społecznych na decyzje podejmowane przez instytucje administracji publicznej. Wpływ ten ma charakter zróżnicowany; opiera się jednak na filozofii sprawowania władzy w oparciu o zasady reprezentatywności: partnerzy społeczni oraz inne zainteresowane podmioty są uprawnione do wyrażania swoich opinii na temat działań proponowanych przez władze publiczne. W tym kontekście legitymizowane jest włączenie podmiotów społecznych do procesu tworzenia poszczególnych polityk, gdyż władze krajowe, a w szczególności instytucje administracji potrzebują odpowiednich informacji, danych oraz poparcia grup interesu dla przygotowywanych projektów⁵. Analogiczny proces występuje w odniesieniu do administracji europejskiej na poziomie Komisji Europejskiej oraz przedstawicieli biznesu, grup interesu, organizacji pozarządowych działających na szczeblu unijnym.

Uwarunkowania procesu decyzyjnego Komisji dotyczą z jednej strony istniejącej, stosunkowo dobrze rozwiniętej pod względem ilości personelu, struktury administracyjnej zorganizowanej w ramach Dyrekcji Generalnej ds. Edukacji i Kultury, z drugiej strony związane są nikłymi kompetencjami instytucji UE w zakresie

⁴ Tak G. Kirchsteiger, A. Sebald, „Investments into Education: Doing As the Parents Did”, *European Economic Review* 54 (2010), s. 501-516.

⁵ Możliwe jest zatem wskazanie na swoistą współzależność organów administracji oraz podmiotów społecznych, reprezentujących grupy interesu. Por. A. Gornitzka, „'All in'? Patterns of Participation in EU Education Policy”, [w:] M. Souto-Utero (red.), *Evaluating European Education Policy-Making: Privatization, Networks and the European Commission*, London: Palgrave Macmillan 2015, s.99.

edukacji. Z tego ostatniego względu niezwykle istotne okazują się aktywności „legitymizacyjne”, czyli działania zmierzające do uzyskania poparcia dla planowanych zaangażowań unijnych w organizację procesu kształcenia. Kolejnym czynnikiem sprzyjającym otwartej postawie Komisji Europejskiej, wspierającej udział podmiotów społecznych w procesie decyzyjnym, jest kwestia związana ze zróżnicowaniem systemów edukacji w państwach członkowskich oraz znaczenie tradycyjnie przypisywane organizacji kształcenia przez władze publiczne.

Unijny proces decyzyjny związany z problematyką kształcenia w znacznej mierze wykorzystuje instrumenty nieformalne (*soft law*), w ramach tzw. otwartej metody koordynacji. Praktyka wskazuje, że w proces *podejmowania* decyzji włączani są nie tylko przedstawiciele administracji państw członkowskich, ale w szczególności reprezentanci organizacji nauczycielskich oraz stowarzyszeń rodziców⁶. Rodzice i nauczyciele traktowani są w sposób szczególny, ponieważ to oni odpowiedzialni są za implementację projektów edukacyjnych na szczeblu lokalnym oraz dostosowanie założeń unijnych do lokalnych uwarunkowań.

2.1. Udział rodziców w funkcjonowaniu szkoły

We wszystkich państwach członkowskich rodzice mogą uczestniczyć w procesie zarządzania szkołą: zarówno na poziomie klas (rady klasowe), szkoły (szkolne rady rodziców) oraz w ramach okresowych spotkań z dyrekcją szkoły⁷. Przedstawiciele rodziców przeważnie wyłaniani są w sposób demokratyczny, przez wybór dokonywany przez wszystkich rodziców danej szkoły (klasy). Mechanizmy te umożliwiają rodzicom zarówno oddziaływanie na bieżące zarządzanie placówką edukacyjną, jak i korzystanie ze swojego prawa do informacji.

Zasadniczo przedstawiciele rodziców posiadają kompetencje informacyjne oraz doradcze, szczególnie w odniesieniu do takich działań, jak: zasady funkcjonowania szkoły, treści kształcenia, szkolny plan działań oraz zajęcia fakultatywne (pozaekscyplinarne), nabywanie materiałów edukacyjnych, budżet i środki wsparcia. Kompetencje decyzyjne przedstawicieli rodziców są ograniczone i przewidziane w unormowaniach niektórych państw członkowskich. W niektórych państwach członkowskich (Belgia, Niemcy, Estonia, Hiszpania, Francja, Austria, Słowenia, Cypr) możliwe jest powoływanie stowarzyszeń rodziców, których zadaniem jest promocja zaangażowania rodziców w proces zarządzania szkołą. Oprócz wspomnianych powyżej bieżących zadań, stowarzyszenia rodziców często włączone są w działalność organizacji nadrzędnych na poziomie regionalnym lub centralnym; w takich sytuacjach krajowe podmioty decyzyjne konsultują z nimi plany reform edukacyjnych.

⁶ Przykładowo, Europejskiego Stowarzyszenia Rodziców (*European Parents' Association*).

⁷ Por. *Citizenship Education in Europe*, EACEA 2011, roz. 2.

3. Udział rodziców w ramach wybranych krajowych systemów kwalifikacji

Oprócz celów wskazanych powyżej, związanych z umożliwieniem rozwoju osobowego obywateli Unii oraz wspieraniem funkcjonowania rynku wewnętrznego, krajowe systemy kwalifikacji realizują cele partykularne, odnoszące się do systemu edukacji w danym państwie członkowskim. W tym kontekście można wskazać na specyfikę kształcenia w państwach Unii, związaną z ich autonomią decyzyjną, z drugiej strony na priorytety edukacji europejskiej⁸. Wyrażają się one przez dążenie do zagwarantowania równości dostępu do edukacji oraz szans edukacyjnych, poszanowanie zasady niedyskryminacji ze względu na płeć, stworzenie warunków do włączenia w system nauczania powszechnego członków grup defaworyzowanych (imigranci, osoby niepełnosprawne czy szerzej osoby o specjalnych potrzebach edukacyjnych).

Innym priorytetem edukacji europejskiej jest dążenie do poprawy jakości kształcenia, modernizacja systemów edukacyjnych przez eliminowanie wiedzy encyklopedycznej, propagowanie nauki języków obcych i wiedzy o kulturze, wykorzystanie nowych technologii, propagowanie europejskiego modelu wychowania, opartego na poszanowaniu praw człowieka i tolerancji wobec różnorodności. Z kolei europejski wymiar edukacji odnosi się do przedłużenia okresu kształcenia, rozpoczynającego się od edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej, trwającej przez całe życie, w ramach kształcenia ustawicznego.

Udział rodziców jako interesariuszy systemu edukacji niewątpliwie istotny jest na poziomach edukacji początkowej, szkolnej i uniwersyteckiej oraz kształcenia zawodowego. Systemy kwalifikacji przewidują różne kompetencje rodziców, zarówno fakultatywne, jak i obligatoryjne oraz zróżnicowane odniesienia do innych podmiotów funkcjonujących w obrębie systemu edukacji. Zaprezentowane poniżej wybrane systemy kwalifikacji dotyczą tych państw, które mają stosunkowo dobrze rozwinięte KSK⁹ i w których rola rodziców (stowarzyszeń rodziców) jest stosunkowo dobrze rozwinięta. Rola unormowań krajowych jest istotna: po pierwsze, z powodów metodologicznych jako instrument organizujący zagadnienia związane z kompetencjami, kwalifikacjami i certyfikatami; oraz po drugie, z powodów pragmatycznych jako instrument ułatwiający orientację w swoistej „dżungli kompetencji” dla poszczególnych osób podejmujących kształcenie, ich rodziców, doradców, pracodawców i osób odpowiedzialnych za opracowanie i wdrożenie polityk edukacyjnych¹⁰.

⁸ Por. A. Włoch, „Społeczny wymiar edukacji europejskiej”, *Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie*, 18 (2011), s. 234-237.

⁹ W tym kontekście można wskazać na Malte, Irlandię, Wielką Brytanię oraz Francję jako przykłady państw, które stosunkowo wcześniej przyjęły i obecnie wdrażają KSK; por. *Evaluation of the Implementation of the European Qualifications Framework Recommendation*, Brussels 2013, s. 12.

¹⁰ Por. *Added Value of National Qualifications Frameworks in Implementing the EQF*, Brussels 2010, s. 17.

3.1. Malta

W czasie tworzenia krajowych systemów kwalifikacji stowarzyszenia rodziców traktowane były jako podmioty zainteresowane, legitymizowane do uczestnictwa w procesie wypracowania zarówno KSK, jak i bardziej ogólnych strategii rozwoju systemu edukacji w państwie członkowskim. Przykładowo, w ramach strategii rozwoju edukacji Malty na lata 2014-2014¹¹ wskazano na konieczność tworzenia efektywnych płaszczyzn synergii pomiędzy systemem kształcenia, gospodarką, społeczeństwem obywatelskim oraz zasobami edukacyjnymi na Malcie i w ramach perspektywy europejskiej. Zaangażowanie podmiotów społecznych, takich jak nauczyciele, rodzice, pracodawcy, związki zawodowe, organy samorządu lokalnego, organizacje pozarządowe, istotne jest dla określenia specyficznych potrzeb związanych z edukacją i uzyskaniem odpowiednich danych dotyczących uwarunkowań procesu kształcenia.

W ramach procesu kształtowania się krajowych ram kwalifikacji (KRK) wyodrębnione zostały dwa typy zainteresowanych podmiotów: interesariusze oraz partnerzy społeczni¹². Pojęcie interesariuszy (*stakeholders*) odwołuje się do szerszej kategorii osób lub organizacji, które będą odczuwały skutki podejmowanych działań w procesie kształcenia. Termin ten odnosi się do tych grup społeczeństwa obywatelskiego, które niekoniecznie funkcjonują w ramach zorganizowanych, zinstytucjonalizowanych organizacji. Z kolei pojęcie partnerów społecznych ma wymiar instytucjonalny, gdyż wskazuje na realnie działające organizacje o charakterze przedstawicielskim, reprezentujące związki zawodowe, stowarzyszenia pracodawców, federacje przemysłowe, izby handlowe, których ogólnym celem jest ochrona interesów swoich członków i ich reprezentacja, zarówno na poziomie krajowym, jak i w wymiarze aktywności na forum UE. Obie grupy, interesariusze oraz partnerzy społeczni zostali włączeni w proces przygotowawczy KRK.

Finalizacja maltańskich aktów prawnych wdrażających KRK¹³, jak również późniejsza faza ich implementacji, odbyła się z bezpośrednim udziałem interesariuszy oraz partnerów społecznych. Konsultacje odbywały się m.in. poprzez zorganizowanie serii spotkań konsultacyjnych oraz opracowanie odpowiednich przedmiotowo broszur informacyjnych. Inne formy współpracy organów administracji rządowej oraz przedstawicieli interesariuszy, w tym rodziców, przybrały formę ogólnych seminariów i konferencji poświęconych debacie nad projektami

¹¹ *Framework for the Education Strategy for Malta 2014-2024: Sustaining Foundations, Creating Alternatives, Increasing Employability*, Ministry for Education and Employment 2014.

¹² Por. *Udział partnerów społecznych we wdrażaniu krajowych ram kwalifikacji. Przegląd raportów referencyjnych wybranych państw członkowskich*, IBE 2014, s. 7-10.

¹³ Ramy kwalifikacji zostały wprowadzone na podstawie następujących aktów: *Education Act (1988)*, nowelizacja z 2012 r., *Legal Notice 294/2012: Malta Qualifications Framework for Lifelong Learning Regulations*, *Legal Notice 295/2012: Validations on Non-formal and Informal Learning Regulations*, *Legal Notice 296/2012: Further and Higher Education (Licencing, Accreditation and Quality Assurance) Regulations*; rozporządzenia 294/2012-296/2012 zostały przyjęte tego samego dnia, 24.9.2012 r.

aktów prawnych, indywidualnych spotkań lub seminariów dotyczących regulacji unijnych.

Analiza form współpracy instytucji władzy publicznej oraz podmiotów społecznych wskazuje, że najbardziej efektywną formą kooperacji są spotkania indywidualne. Ich największą zaletą jest efektywność, wyrażająca się przez możliwość wypracowania wspólnego stanowiska w ramach szczegółowych zagadnień, co odbywa się jednak kosztem wysokiej czasochłonności. Niekiedy efektem finalnym spotkań indywidualnych jest podpisanie formalnego protokołu pomiędzy instytucjami uczestniczącymi w konsultacjach. Z kolei seminaria i konferencje organizowane są przeważnie w ramach projektów współfinansowanych przez Komisję Europejską. Wśród podmiotów uczestniczących w konferencjach są podmioty zajmujące się turystyką, ochroną dziedzictwa kulturowego, izby handlowe, związki zawodowe oraz organizacje reprezentujące pracodawców. Niezależnie jednak od składu osobowego podmiotów aktywnie uczestniczących w konferencjach, pozostali interesariusze oraz partnerzy społeczni na bieżąco byli informowani zarówno o organizowanych seminariach, jak i o wypracowanych rezultatach spotkań. W szczególności, istotne były informacje dotyczące programów pilotażowych, odnoszących się do opracowania standardów obowiązujących wobec określonego przedmiotowo sektora gospodarki oraz zasad uznawania tych kwalifikacji. Zaangażowanie podmiotów społecznych było konieczne ze względu na wysoki stopień specjalizacji w ramach poszczególnych obszarów.

Instytucje publiczne zidentyfikowały szczególnie istotnych interesariuszy jako tzw. grupy docelowe (*target groups*); wśród nich dyrektorów szkół, kierowników publicznych lub prywatnych instytucji szkoleniowych, nauczycieli oraz wykładowców, menedżerów kierujących zasobami ludzkimi (*human resources*), przedstawicieli stowarzyszeń rodziców, organizacje studenckie oraz działacze związkowych i przedstawicieli pracodawców. Wskazane powyżej zorganizowane formy współpracy cieszyły się dużym zainteresowaniem podmiotów w nich uczestniczących. Na ich podstawie zostały przygotowane programy telewizyjne, służące rozpowszechnieniu analizowanej problematyki wśród szerszych grup odbiorców społecznych.

Spośród wszystkich aktów prawnych składających się na maltańskie KRK najbardziej istotne znaczenie dla wskazania praw i obowiązków rodziców ma ustawa edukacyjna (*Education Act*)¹⁴. Wskazuje ona na podstawowe zobowiązania ciążące na rodzicach: do zarejestrowania dziecka do szkoły w momencie osiągnięcia wieku obowiązkowej edukacji szkolnej oraz do spowodowania, by dziecko regularnie uczęszczało na zajęcia szkolne, do czasu osiągnięcia przez nie wieku, kończącego

¹⁴ *Act XXIV* z dnia 16.8.1988 r. w wersji znowelizowanej przez *Act XIII* z 2012 r. Ustawa definiuje rodzica jako ojca lub matkę lub jakąkolwiek inną osobę sprawującą opiekę oraz pieczę, zarówno prawną, jak i faktyczną, nad dzieckiem. Inne akty prawne, wskazane powyżej, wdrażające KRK na Malcie, odnoszą się do uprawnień rodziców w sposób marginalny; przykładowo *Legal Notice 296/2012: Further and Higher Education (Licencing, Accreditation and Quality Assurance) Regulations* wspomina o prawach rodzica wyłącznie w kontekście przygotowania i treści materiałów informacyjnych dotyczących danej placówki szkolnictwa wyższego (art. 23 ust. 1-2, art. 30 ust. 1-2, art. 31).

okres obowiązkowej edukacji szkolnej (art. 5 ustawy edukacyjnej)¹⁵. Dodatkowym zobowiązaniem rodziców jest zobowiązanie do współpracy z instytucjami szkolnymi w zakresie przekazywania odpowiednich informacji o dzieciach, umożliwiających skuteczne wykonywanie zadań edukacyjnych przez personel szkoły (art. 135 lit. d ustawy edukacyjnej).

Podstawowe uprawnienie rodziców związane jest z prawem wyboru, dotyczące zakresu kształcenia swoich dzieci (art. 6 ustawy edukacyjnej). W tym zakresie władze publiczne zostały zobowiązane (art. 126 ust. 1 ustawy edukacyjnej) do wspierania uprawnień rodziców do dokonywania wyboru instytucjonalnego, związanego z konkretną placówką edukacyjną, zarówno publiczną, jak i niepubliczną. W szczególności, odnosi się to do zalecenia do zawierania porozumień ze szkołami niepublicznymi, działającymi na zasadach *non-profit*, do przekazywania im środków publicznych w wysokości zmierzającej do darmowości kształcenia uczniów, w sposób analogiczny do edukacji w szkołach publicznych.

Szczególnym uprawnieniem rodziców (art. 47 ust. 5 ustawy edukacyjnej) jest uprawnienie ujęte w sposób negatywny, stanowiące upoważnienie do wskazania braku zgody rodziców na uczęszczanie przez dziecko na lekcje religii, dotyczące wiary katolickiej. Dodatkowo, rodzice uprawnieni są do uczestniczenia w demokratycznym zarządzaniu szkołą, przez oddziaływanie na rady szkolne (*School Councils*), w których zasiadają także nauczyciele oraz przedstawiciele uczniów (art. 11 ust. 2 lit. g ustawy edukacyjnej). Dodatkowo, rodzice uprawnieni są do składania skarg dotyczących nieprawidłowości z zakresu edukacji swoich dzieci; w tym kontekście powinni otrzymać informację oraz wsparcie (*customer care service*) odnośnie do właściwych procedur skargowych, by zapewnić ich skuteczne rozpatrywanie na właściwym poziomie instytucjonalnym (art. 11 ust. 2 lit. w ustawy edukacyjnej). Istotne uprawnienia rodziców związane są z prawem do informacji. Proceduralnie zostały one ujęte jako zobowiązanie władz krajowych do określenia szczegółowych warunków przeprowadzania tzw. dni rodziców (*parents' days*) w szkołach (art. 135 lit. f ustawy edukacyjnej), umożliwiających spotkania z nauczycielami i uzyskania bezpośrednich danych o procesie kształcenia swojego dziecka.

Istotną regulacją proceduralną, mającą na celu zagwarantowanie wpływu rodziców na politykę edukacyjną państwa w zakresie określenia reguł wykonywania zawodu nauczyciela, są postanowienia znajdujące się w art. 26 ust. 1 lit. f ustawy edukacyjnej, zgodnie z którymi przedstawiciel rodziców jest członkiem Rady Zawodu Nauczyciela (*Council for the Teaching Profession*). Co ciekawe, przedstawiciel rodziców jest wyłaniany w procedurze oddolnej, przez samych zainteresowanych interesariuszy, którzy uprawnieni są do zgłoszenia kandydata wskazanego przez stowarzyszenia rodziców¹⁶. Część piąta ustawy odnosi się z kolei do tzw. kolegiów

¹⁵ Ustawa zawiera postanowienia szczególne, wskazujące na kompetencje instytucji szkolnych w zakresie wyrażenia zgody na możliwość czasowego zwolnienia dziecka z obowiązku uczęszczania na zajęcia szkolne, w przypadku podejmowania praktyk zawodowych, które nie mogą wywierać niekorzystnego wpływu na zdrowie i normalny rozwój dziecka (art. 128 ust. 3).

¹⁶ W przypadku niewskazania kandydata przez podmioty uprawnione, kompetencja ta wykonywana jest przez ministra ds. edukacji.

szkół państwowych (*Colleges of State Schools*) i wskazuje (art. 51 lit. I ustawy edukacyjnej) jako jeden z celów tych instytucji przyczynianie się do wdrażania krajowej polityki partnerstwa rodziców w rozwoju szkoły oraz w doświadczeniach edukacyjnych swoich dzieci oraz tworzenie skutecznych relacji w zakresie dom-szkoła. Wizja partnerstwa oznacza, że rodzice powinni stać się aktywnymi współpracownikami (*collaborators*) w procesie kształcenia dzieci w szkole. Dodatkowo, działania instytucji szkolnych winny zmierzać do promocji kształcenia ustawicznego, także w odniesieniu do rodziców oraz w szerszej perspektywie wspólnoty politycznej (art. 55 lit. f ustawy edukacyjnej). Szczególną instytucją powołaną do implementacji reguł partnerstwa jest rada szkoły (*school council*), w skład której wchodzi przedstawiciele nauczycieli oraz rodziców. Rady szkół powinny funkcjonować w każdej maltańskiej szkole (art. 61 ust. 2 ustawy edukacyjnej).

Partnerstwo rodziców w procesie kształcenia dzieci nie oznacza wyłącznie ich uprawnień, związanych z funkcjonowaniem instytucji szkolnych, ale dotyczy także ich zobowiązań. Rodzice odpowiedzialni są bowiem za zapewnienie właściwej motywacji dzieci do nauki, za wdrożenie dzieci do przestrzegania norm dobrego wychowania i dyscypliny (art. 62 ust. 2 ustawy edukacyjnej). W tym zakresie rodzice powinni w pełni współpracować z nauczycielami oraz dyrekcją szkoły. Szkoły mogą w tym zakresie przyjmować regulacje szczególne (regulaminy, kodeksy dobrych praktyk), zawierające bardziej szczegółowe wskazania dotyczące działań podejmowanych przez nauczycieli, rodziców oraz innych osób (art. 62 ust. 4 ustawy edukacyjnej).

3.2. Irlandia

Irlandzkie ramy kwalifikacji zostały przyjęte stosunkowo wcześnie; już w 2003 r. obowiązywały regulacje dotyczące ram kwalifikacji, wzorowane na rozwiązaniach przyjętych w Australii i Nowej Zelandii. W trakcie przygotowania raportu referencyjnego odbyły się spotkania konsultacyjne z udziałem interesariuszy oraz partnerów społecznych (w tym przedstawiciele związków zawodowych oraz stowarzyszeń pracodawców). Podstawą irlandzkiej KRK było przyjęcie zasady kształcenia ustawicznego i umożliwienia uczenia się na każdym etapie życia. KRK składa się z dziesięciu poziomów, opartych na wiedzy, umiejętnościach i kompetencjach.

Akty prawne wdrażające irlandzkie KRK to zasadniczo ustawa edukacyjna (*Education Act*)¹⁷, uzupełniona o unormowania szczególne dotyczące kwalifikacji¹⁸. Ustawa wskazuje, że zarządzanie szkołami odbywa się w oparciu o dyrekcję szkoły, krajowe stowarzyszenia rodziców, uznane związki zawodowe oraz nauczycielskie stowarzyszenia zawodowe (art. 1 ust. 2 ustawy edukacyjnej). Definicja ustawowa krajowych stowarzyszeń rodziców ma charakter dwutorowy: z jednej strony odwołuje się do już istniejących organizacji, uznanych przez ministra właściwego do spraw

¹⁷ *Education Act 1998*, 51/1998.

¹⁸ *Qualifications and Quality Assurance (Education and Training) Act 2012*, 28/2012; *Education and Training Board Act 2013*, 11/2013; *Further Education and Training Act 2013*, 25/2013.

edukacji¹⁹, z drugiej strony wskazuje na możliwość uznania innych organizacji za krajowe stowarzyszenie rodziców. Warunkiem uznania jest utworzenie stowarzyszenia lub innej organizacji przez rodziców, w celu reprezentowania ich poglądów i interesów, związanych z procesem kształcenia dzieci oraz z zamiarem wsparcia praw rodziców w ramach edukacji ich dzieci. Dodatkowo, potencjalna organizacja powinna być założona w odniesieniu do terytorium całego kraju, z członkostwem rodziców zamieszkujących w różnych częściach kraju, tak by zapewnić tej instytucji reprezentatywność geograficzną.

Irlandzka ustawa edukacyjna określa ogólne zasady związane z nauczaniem, obowiązujące przy wykonywaniu jej postanowień (art. 6 ustawy edukacyjnej). Zasady te odnoszą się m.in. do prawa dzieci do edukacji (zwłaszcza dzieci niepełnosprawnych oraz ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi); zasady równości w korzystaniu z kształcenia oraz równego dostępu do kształcenia; reguły dotyczące tworzenia szans dla dorosłych dostępu do edukacji; zasady efektywnej realizacji krajowej polityki edukacyjnej oraz jej celów. Reguły te dotyczą także praw rodziców; w szczególności prawa wyboru szkoły dla swoich dzieci; rozwoju języka i potrzeb kulturalnych uczniów, z uwzględnieniem wyborów dokonywanych przez rodziców²⁰. Ciekawa reguła proceduralna dotyczy tworzenia centrów łączności (*liaison*) i konsultacji pomiędzy szkołami, centrami edukacyjnymi, nauczycielami, rodzicami, lokalnymi władzami, ośrodkami zdrowia oraz osobami szczególnie zainteresowanymi sprawami edukacji. Regulacja ta ma na celu m.in. realizację prawa do uzyskania informacji przez rodziców; dodatkowo centra mogą służyć jako ośrodek konsultacyjny przy opiniowaniu projektów aktów prawnych dotyczących KRK.

Istotnym unormowaniem określającym sytuację prawną rodziców są postanowienia art. 7 ust. 2 lit. a ustawy edukacyjnej, które zawierają upoważnienie kompetencyjne dla ministra właściwego do spraw edukacji do przekazania odpowiednich funduszy w celu udzielania tzw. usług wspomagających (*support services*). Odbiorcami tych usług mogą być uczniowie lub ich rodzice, szkoły oraz centra edukacyjne. Zgodnie z postanowieniami art. 2 ustawy edukacyjnej jako usługi wspomagające można uznać m.in. działania zmierzające do przeprowadzenia oceny i egzaminowania uczniów, porady oraz aktywność doradczą.

Jedną z gwarancji proceduralnych, mających na celu ochronę praw rodziców, jest zobowiązanie ciążące na ministrze właściwym do spraw edukacji (wyrażone w art. 7 ust. 4 lit. b ustawy edukacyjnej) do podejmowania wszelkich racjonalnych wysiłków zmierzających do konsultowania projektowanych działań edukacyjnych, m.in. z krajowymi stowarzyszeniami rodziców oraz stowarzyszeniami rodziców

¹⁹ Są to zasadniczo dwie organizacje reprezentujące rodziców na szczeblu nauczania podstawowego oraz nauczania ponadpodstawowego: *National Parents Council – Primary* oraz *National Parents Council (Post-Primary) Limited*.

²⁰ W tym kontekście ustawa edukacyjna dokonuje implementacji postanowień Konstytucji Irlandii z 1937 r. (art. 42 ust. 1), zgodnie z którym rodzice są pierwszymi nauczycielami dzieci, którym przysługuje prawo wyboru metod nauczania swoich dzieci: albo w formie edukacji domowej, w szkole prywatnej lub państwowej.

działającymi na szczeblu szkoły²¹. Określenie zasadniczych celów funkcjonowania szkół, zawarte w art. 9 ustawy edukacyjnej, wskazuje na promowanie rozwoju moralnego, społecznego i osobistego uczniów, tworzenie zdrowego środowiska edukacyjnego dla nich, w łączności konsultacyjnej z ich rodzicami. Rodzice uprawnieni są do uzyskiwania informacji na temat osiągnięć dzieci w zakresie kształcenia, w sposób systematyczny i regularny.

W ramach irlandzkich regulacji dotyczących funkcjonowania szkół, zawartych w ustawie edukacyjnej, prawa rodziców mają charakter rozbudowany i zróżnicowany. Oprócz kompetencji konsultacyjno-doradczych oraz informacyjnych, rodzice działający w ramach stowarzyszeń rodziców są uprawnieni do uczestniczenia w szeregu działań odnoszących się do funkcjonowania szkoły lub mających charakter naprawczy w przypadku wystąpienia nieprawidłowości. Organy administracji publicznej są przy tym formalnie zobowiązane do współpracy bądź konsultowania podejmowanych działań z rodzicami. Przykładowo, Główny Inspektor zobowiązany jest do współpracy z rodzicami, dyrekcją oraz nauczycielami szkół w celu tworzenia środowiska szkolnego sprzyjającego efektywnej nauce i usuwającego potencjalne przeszkody w kształceniu uczniów (art. 13 ust. 4 ustawy edukacyjnej). Rodzice uprawnieni są do czynnego uczestniczenia w procesie identyfikowania potrzeb psychologicznych uczniów, jak biernego uczestnictwa w działaniach doradczych podejmowanych przez Głównego Inspektora. Rodzice działający w krajowych stowarzyszeniach rodziców uprawnieni są ponadto do uczestniczenia w bieżącym zarządzaniu szkołą, przez członkostwo w zarządach szkół (*board of management*)²².

Cel zarządzania szkołą został określony jako przyczynianie się do korzyści (*benefit*) uczniów oraz ich rodziców (art. 15 ust. 1 ustawy edukacyjnej). Zgodnie z postanowieniami art. 18 ust. 2 ustawy edukacyjnej rodzice są uprawnieni także do dokonywania czynności kontrolnych, również w zakresie kontroli rachunków związanych ze sprawozdawczością finansową placówki szkolnej. Zarząd zobowiązany został (art. 20 ustawy edukacyjnej) do dokonywania czynności sprawozdawczo-raportujących; w szczególności powinien opracować procedury dotyczące przekazywania rodzicom uczniów szkoły informacji na temat funkcjonowania szkoły. Dane dotyczyć powinny zarówno bieżącej działalności, jak i osiągnięć wypracowanych w danej placówce oświatowej. Procedury powinny

²¹ W szczególności, zobowiązanie do przeprowadzenia konsultacji z rodzicami dotyczy sytuacji potencjalnego cofnięcia uznania szkoły i pozbawienia jej możliwości dalszego funkcjonowania. Zgodnie z postanowieniami art. 11 ustawy edukacyjnej minister właściwy do spraw edukacji zobowiązany jest wpierrw do przesłania formalnej noty o zamiarze cofnięcia uznania dla danej szkoły m.in. do przedstawicieli rodziców uczniów tej szkoły, a następnie – w przeciągu trzech miesięcy od wystawienia noty – do wysłuchania opinii rodziców. Także inspekcje szkół, przeprowadzane przez Głównego Inspektora, odbywają się po przeprowadzonych konsultacjach m.in. z przedstawicielami rodziców (art. 13 ustawy edukacyjnej). Główny Inspektor może również kierować raporty i zalecenia do szkół oraz do przedstawicieli rodziców. Dodatkowo, może on/ona prowadzić aktywność typowo doradczą na rzecz rodziców oraz stowarzyszeń rodziców.

²² Regulacje dotyczące kompetencji zarządów szkół zawarte są w części czwartej ustawy edukacyjnej.

określać także metody rozpowszechniania danych, jak przykładowo publikacje odpowiednich informacji.

Jedno z najpilniejszych zadań, które określone zostały jako zobowiązanie zarządu, to sporządzenie tzw. planu szkoły. Dokument ten określa cele funkcjonowania szkoły w zakresie zagwarantowania równego dostępu do kształcenia, równości uczestnictwa w kształceniu oraz wskazuje na metody, które mają zapewnić osiągnięcie wskazanych celów (art. 21 ustawy edukacyjnej). Treść planu szkoły powinna być wcześniej skonsultowana m.in. z rodzicami i powinna odpowiadać wskazaniom wynikającym z owych konsultacji. Dokument ten podlega rozpowszechnieniu wśród rodziców, nauczycieli oraz innych pracowników szkoły, zgodnie z procedurami dotyczącymi przekazywania informacji opracowanymi przez zarząd.

Zgodnie z postanowieniami art. 23 ustawy edukacyjnej dyrektor szkoły, zajmujący się bieżącym zarządzaniem placówką oświatową, zobowiązany jest do zachęcania rodziców uczniów szkoły do zaangażowania się w edukację swoich dzieci oraz wspierania szkoły w zakresie określonym planem szkoły zamierzeń edukacyjnych.

Ustawa zawiera regulacje uszczegóławiające uprawnienia stowarzyszeń rodziców²³. Wyodrębnia w tym zakresie dwa typy stowarzyszeń: krajowe, którego zasięg geograficzny odnosi się do terytorium całego kraju oraz szkolne, którego zakres podmiotowy ograniczony jest do rodziców uczniów danej placówki. Stowarzyszenie szkolne może być afiliowane do stowarzyszenia krajowego; w takim przypadku zobowiązane jest do przestrzegania reguł proceduralnych ustalonych na poziomie krajowym. W przeciwnym wypadku, gdy stowarzyszenie rodziców ma charakter lokalny, ograniczony do konkretnej szkoły, może przyjąć regulacje proceduralne określające sposób podejmowania decyzji, reguły organizacji spotkań i ustalania agendy analizowanych spraw. Stowarzyszenie rodziców ma na celu promowanie interesów uczniów w szkole, we współpracy z zarządem, dyrektorem, nauczycielami oraz samymi uczniami. W szczególności, rodzice są uprawnieni do doradzania dyrekcji lub zarządowi w dowolnej sprawie dotyczącej szkoły; mogą przyjąć program działań – łącznie z przeprowadzeniem uprzednich konsultacji z dyrektorem placówki oświatowej – zmierzających do szerszego zaangażowania rodziców w życie szkoły. Z kolei zarząd jest zobowiązany do wspierania wzajemnych kontaktów na linii szkoła – rodzice – wspólnota lokalna; dodatkowo jest zobowiązany do udzielania wszelkiej racjonalnej pomocy tym rodzicom, którzy pragną założyć stowarzyszenie rodziców oraz wspierania właściwych stowarzyszeń, gdy zostały już one powołane. Ponadto, krajowe stowarzyszenia rodziców są uprawnione do uczestnictwa w konsultowaniu przez ministra właściwego do spraw edukacji, zarówno projektów procedur odwoławczych od decyzji nauczyciela bądź innej osoby będącej członkiem personelu szkoły, jak i okresowych przeglądów dotyczących stosowania procedur odwoławczych.

Minister właściwy do spraw edukacji posiada także uprawnienia fakultatywne, dotyczące możliwości, o ile uzna za stosowne i celowe, przeprowadzenia konsultacji

²³ Art. 26 ustawy edukacyjnej. Stowarzyszenia rodziców na poziomie szkoły powinny mieć charakter otwarty, tj. umożliwiający uczestnictwo rodziców wszystkich uczniów danej placówki oświatowej.

z krajowymi stowarzyszeniami rodziców odnośnie do zakresu przedmiotowego nauczania, treści sylabusów, ilości godzin, działań konsultacyjnych i doradczych organizowanych w szkołach (art. 30 ustawy edukacyjnej)²⁴. Dodatkowym polem dyskrecjonalnej decyzji ministra, podlegającej fakultatywnej konsultacji z krajowym stowarzyszeniem rodziców, jest możliwość powołania komitetu analizującego zjawiska negatywne w systemie edukacji (art. 32 ustawy edukacyjnej). Irlandzki system edukacyjny przewiduje możliwość powołania centrów wsparcia edukacyjnego, świadczącego usługi zarówno osobom zajmującym się zawodowo kształceniem uczniów, jak i rodzicom (art. 37 ustawy edukacyjnej).

3.3. Wielka Brytania

System edukacji w Wielkiej Brytanii ma charakter zróżnicowany ze względu na dewolucję ustrojową w systemie publicznym tego kraju: z jednej strony obowiązują wspólne unormowania prawne obowiązujące na terytorium Anglii oraz Irlandii Północnej, z drugiej odrębny system obowiązuje na terytorium Szkocji oraz odrębny dla Walii. W tym kontekście raport krajowy dokonujący analizy KRK dla Wielkiej Brytanii²⁵ składa się z kilku odrębnych części: ogólnego wprowadzenia, dotyczącego regulacji obowiązujących na terytorium całego Zjednoczonego Królestwa; części poświęconej raportowi Anglii oraz Irlandii Północnej, raportu szkockiego oraz raportu walijskiego. System edukacji, szkolnictwa zawodowego i kwalifikacji ma charakter jednolity w obrębie Anglii, Walii i Irlandii Północnej; jednak system obowiązujący w Szkocji ma charakter odrębny²⁶.

W systemie brytyjskim rola rodziców dotycząca wspierania dzieci w procesie edukacji określona jest w zróżnicowany sposób. Przykładowo, poprzez odwołanie do kategorii lokalnych potrzeb oraz wymogów racjonalnej pragmatyzmu, możliwe jest

²⁴ Analogicznym, choć obowiązkowym działaniem ministra jest powołanie Krajowego Komitetu do spraw Programów Nauczania i Ewaluacji. Decyzje dotyczące wyznaczenia poszczególnych członków Komitetu powinny być poprzedzone konsultacjami m.in. z krajowym stowarzyszeniem rodziców (art. 40 ustawy edukacyjnej). Zgodnie z irlandzkim raportem referencyjnym, decyzje podejmowane przez Komitet w zakresie ewaluacji oraz ustalenia treści kształcenia, biorą pod uwagę stanowisko zaprezentowane przez rodziców w czasie konsultacji (por. *Referencing of the Irish National Framework of Qualifications (NFQ) to the European Qualifications Framework for Lifelong Learning*, Dublin 2009, s. 62).

²⁵ *Report Referencing the Qualifications Framework of the United Kingdom to the European Qualifications Framework*, London 2010. Raport wyodrębnia akty prawne obowiązujące w poszczególnych częściach Wielkiej Brytanii: *The Qualifications and Credit Framework (England and Northern Ireland)*, *the Scottish Credit and Qualifications Framework*, *the Credit and Qualifications Framework for Wales*. Dodatkowo, zostały utworzone trzy krajowe punkty kontaktowe (dla Anglii i Irlandii Północnej, Szkocji oraz Walii) oraz grupa koordynacyjna, mająca na celu wspierania obiegu informacji nie tylko pomiędzy instytucjami publicznymi, ale także interesariuszami oraz innymi podmiotami społecznymi zainteresowanymi problematyką edukacji. Przyjęcie aktów prawnych poprzedzone zostało konsultacjami społecznymi nad projektami normatywnymi.

²⁶ Przykładowo, system edukacyjny w Szkocji ma charakter bardziej elastyczny; ukierunkowany jest na osiągnięcie określonych „wyzwań” edukacyjnych, zmierzających do ukształtowania osoby skutecznie zdobywającej wiedzę, pewnej siebie, zajmującej odpowiedzialną postawę obywatelską oraz efektywnie przyczyniającej się do dobra danej wspólnoty (*Curriculum for Excellence*).

powoływanie „centrów dziecięcych” (*children’s centres*) dla zaspokojenia potrzeb rodziców, młodych rodziców oraz dzieci zamieszkujących określoną jednostkę terytorialną. Centra dziecięce świadczą usługi na rzecz dzieci, bądź prowadzą szkolenia dla rodziców odnośnie możliwości otrzymania danej usługi w innej placówce. Fundamentalnym założeniem centrów dziecięcych jest dążenie do działania na rzecz rodziców. Dodatkowo, przedstawiciele rodziców zasiadają w ciałach doradczych centrów dziecięcych.

Rola rodziców w brytyjskim systemie nauczania związana jest z uprawnieniami o charakterze konsultacyjnym (przykładowo, uczestniczą w opracowaniu dokumentu określającego instrumenty stosowane przez nauczycieli, zmierzające do zapewnienia dyscypliny w szkole). Szkoły opracowują dokument określający zasady partnerstwa w procesie nauczania, identyfikujący misję danej placówki oświatowej, odpowiedzialność szkoły za nauczanie dzieci oraz zasady odpowiedzialności rodziców. Z kolei rodzice zobowiązani są do związania się w sposób formalny (w formie deklaracji) do przestrzegania reguł określonych w dokumencie szkolnym, mających na celu zapewnienie współpracy między rodzicami a szkołą. Rodzice uprawnieni są do otrzymywania informacji na temat postępów w nauczaniu swoich dzieci.

Uprawnienia kolektywne rodziców związane są także z czynnościami kontrolnymi podejmowanymi wobec szkoły oraz ze zobowiązaniem do przekazania informacji odnośnie do podjętych czynności²⁷. W przypadku kontroli zewnętrznej rodzice uczniów zarejestrowanych w danej szkole są uprawnieni do otrzymania informacji na temat terminu i zakresu przedmiotowego kontroli; konieczne jest także zorganizowanie spotkania z rodzicami odnośnie do planowanych działań. Specjalnym instrumentem, niezastrzeżonym do podejmowania decyzji kontrolnych, jest doroczne zebranie rodziców, które upoważnione jest do podejmowania decyzji wraz z organem zarządzającym szkołą.

3.4. Hiszpania

Podstawowe regulacje dotyczące hiszpańskiego systemu edukacji znajdują swoje oparcie w art. 27 Konstytucji z 1978 r.; wszelkie unormowania krajowe muszą być zgodne z postanowieniami Konstytucji²⁸.

Art. 27 wskazuje na powszechne prawo do edukacji (nauki). Władze publiczne są zobowiązane do zagwarantowania praw rodziców do wychowania swojego potomstwa zgodnie z ich światopoglądem religijnym i moralnym. Dodatkowo, władze publiczne zobowiązane są do tworzenia tzw. centrów edukacyjnych; zaś rodzice, nauczyciele oraz – do pewnego stopnia także uczniowie, mogą uczestniczyć w zarządzaniu i kontroli funkcjonowania tych ośrodków.

Hiszpańska ustawa edukacyjna z 2006 r. została znowelizowana w 2013 r. m.in. przez przyjęcie ustawy o poprawie jakości edukacji. Specjalny nacisk został

²⁷ Ustawa edukacyjna, roz. 18.

²⁸ Por. A. Granda-Piñán, „Implication of Parents in the Educational System: An Analysis of Spanish Legislation”, *International Journal about Parents in Education* 7 (2013), s. 102-105.

położony na wzmocnienie kompetencji z zakresu nowoczesnych środków komunikacji elektronicznej, wzmocnienia kompetencji językowych w zakresie nauczania języków obcych, modernizacji nauczania zawodowego.

Szczegółowe uprawnienia rodziców dotyczą dostępu do nauczania ich dzieci, edukacji możliwie najwyższej jakości. Rodzice są uprawnieni do wyboru szkoły, publicznej lub prywatnej oraz są uprawnieni do otrzymywania informacji na temat postępów w nauce oraz integracji społecznej swoich dzieci²⁹. Dodatkowo, rodzice mogą uczestniczyć w procesie kształcenia dzieci; mogą brać udział w podejmowaniu decyzji dotyczących zarządzania, organizacji szkoły oraz ewaluacji wyników kształcenia – zgodnie ze szczegółowymi zasadami określonymi w unormowaniach wykonawczych. Ponadto, rodzice mają zagwarantowany wpływ na decyzje dotyczące zawodowej lub akademickiej kariery dzieci.

Rodzice w hiszpańskim systemie edukacyjnym uznawani są za podmioty odpowiadające w zasadniczym stopniu za kształcenie dzieci; nałożone zostały zatem na nich zobowiązania dotyczące zagwarantowania regularnego uczęszczania przez dzieci do szkoły³⁰; do zapewnienia dzieciom odpowiednich warunków oraz narzędzi do zdobywania wiedzy; do pobudzania aktywności dzieci oraz zapewnienia wykonywania zalecanych prac szkolnych. W przypadku podjętych w szkole ustaleń dotyczących kształcenia dziecka, rodzice zobowiązani są do ich realizowania; zaś w sposób ogólny powinny znać, uczestniczyć i wspierać proces kształcenia dzieci w porozumieniu z nauczycielami.

W odniesieniu do prawa do uzyskania informacji na temat nauczania, unormowania hiszpańskie zawierają interesujące reguły bezpośrednio wspierające rolę rodziców w procesie kształcenia. Ustawodawca przyjął bowiem, że rodzice, jako osoby dorosłe, także potrzebują wsparcia w zakresie wiedzy na temat rodzicielstwa, by zmierzać do osiągnięcia lepszych rezultatów wychowawczych. W tym kontekście prawo do nauki oznacza również prawo do kształcenia ustawicznego; zaś praktyczne działania odnoszące się do rodziców związane są ze wsparciem tworzenia specjalnych szkół (ośrodków nauczania) dla rodziców, tworzonych i zarządzanych przez stowarzyszenia rodziców, ale z pomocą władz publicznych. Ich celem jest przekazywanie wiedzy na temat efektywnej edukacji, także w kontekście kształcenia domowego.

Rodzice wykonują swoje prawa kolektywne za pośrednictwem dwojakiego typu instytucji: po pierwsze rady szkoły, w skład której wchodzi przedstawiciele dyrekcji, nauczycieli, rodziców oraz administracji lokalnej oraz po drugie, stowarzyszenia rodziców. Rada szkoły stanowi podmiot podejmujące wszelkie istotne decyzje dotyczące instytucji oświatowej i umożliwia uczestnictwo rodziców w tym procesie decyzyjnym. Stowarzyszenia rodziców tworzone są wyłącznie przez

²⁹ W znacznej mierze proces przekazywania informacji ma charakter zinstytucjonalizowany; szkoły zobowiązane są do opracowania dokumentów (szkolny projekt edukacyjny oraz procedury wewnętrzne) określające misję i zadania szkoły oraz metody uzyskania założonych celów wychowawczych.

³⁰ Co ciekawe, w sytuacji niemożności zagwarantowania obecności dziecka na zajęciach, rodzice zobowiązani są do zwrócenia się o pomoc.

rodziców dzieci pobierających naukę, posiadają uprawnienia konsultacyjne; mogą również utworzyć i zarządzać odrębną placówką szkolną.

4. Prawa rodziców w kontekście unormowań praw człowieka

W zakończeniu powyższych uwag należy podkreślić unormowania dotyczące praw rodziców w procesie nauczania zawarte w aktach prawnych regulujących prawa człowieka. Na gruncie prawa unijnego istotnymi unormowaniami są Karta praw podstawowych UE (KPP) oraz Europejska konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (EKPC). Art. 14 KPP statuuje prawo do nauki i dostępu do kształcenia zawodowego i ustawicznego; obejmujące możliwość korzystania z bezpłatnej nauki obowiązkowej oraz zakładające, w szczególności, prawo rodziców do zapewnienia wychowania i nauczania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem religijnymi, filozoficznymi i pedagogicznymi, zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tej wolności i prawa. Ze względu na wzajemne zależności i powiązania pomiędzy KPP a EKPC³¹ na gruncie prawa unijnego istotne są także postanowienia Protokołu nr 1 do EKPC, który w art. 2 statuuje prawo do nauki oraz określa zobowiązania państwa do respektowania praw rodziców do zapewnienia wychowania i nauczania zgodnie z ich własnymi przekonaniem religijnymi i filozoficznymi.

Interpretując art. 2 Protokołu nr 1 do EKPC Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPC) podkreślił, że prawo rodziców do zapewnienia odpowiedniego wychowania i nauczania dzieciom, zgodnie z ich przekonaniem, ma charakter holistyczny; rozciąga się bowiem na cały program edukacji. Obejmuje możliwość zwolnienia dziecka z nauczania religijnego, które mogłoby być niezgodne z ich przekonaniem³². Państwa mogą jednak uwzględniać treści o charakterze filozoficznymi i religijnym w programie nauczania. Owe ogólne treści mają charakter obowiązkowy, w znaczeniu braku możliwości zwolnienia dziecka z uczęszczania na zajęcia z powodu niezgodności z przekonaniem rodziców. Trybunał Praw Człowieka zajął w tym względzie stanowisko pragmatyczne, kierujące się względami organizacyjnymi, związanymi z opracowaniem treści programu nauczania.

Wiedza przekazywana dzieciom w ramach obowiązkowego programu nauczania powinna mieć charakter obiektywny, krytyczny i pluralistyczny; nie może prowadzić do indoktrynacji dzieci. Późniejsze orzecznictwo ETPCz wzmocniło

³¹ W tym zakresie istotne jest postanowienie art. 6 TUE oraz art. 52 ust. 3 KPP, który stwierdza, że w zakresie w jakim KPP zawiera prawa, które odpowiadają prawom zagwarantowanym w EKPC, ich znaczenie i zakres są takie same, jak praw przyznanych przez tę konwencję. Postanowienie to nie stanowi jednak przeszkody, by prawo unijne przyznawało szerszą ochronę.

³² Wyrok z dnia 7 grudnia 1976 r., w sprawie Kjeldsen, Busk Madsen i Pedersen przeciwko Danii, skarga nr 5095/71. Orzecznictwo ETPC oraz stanowisko doktryny omawia P. Komorowski [w:] „Prawo rodziców do wychowania dzieci w zgodzie z własnymi przekonaniem a neutralność światopoglądowa państwa w Europie”, *Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarne* 5 (2014), s. 35-51.

uprawnienia władz publicznych, w ramach tzw. doktryny marginesu uznania, do tworzenia obowiązkowych programów nauczania, osłabiając tym samym prawa rodziców do wychowania w formie edukacji domowej. Celem tak ujętych praw władz państwowych jest dążenie do integracji dzieci w społeczeństwie i zapobieganie tworzeniu tzw. wspólnot alternatywnych w ramach społeczeństwa danego państwa³³.

5. Uwagi końcowe

Prawa rodziców w zakresie edukacji mają charakter zróżnicowany. Z jednej strony posiadają bowiem wymiar indywidualny, odnoszący się do decyzji podejmowanych wobec konkretnego dziecka rodziców; z drugiej strony mają wymiar kolektywny, związany z działaniami podejmowanymi przez zbiorowość rodziców, funkcjonujących w obrębie stowarzyszenia bądź ich reprezentacji na danym szczeblu instytucji edukacyjnej³⁴. W tym kontekście praw indywidualnych rodziców, należy podkreślić, że związane są one z uprawnieniem do dokonania wyboru metody kształcenia (edukacja domowa, edukacja szkolna) oraz w razie potrzeby, określenia placówki oświatowej dla dziecka. Swoboda wyboru szkoły publicznej może być niekiedy ograniczona przez wymóg rezydencji na terenie obwodu szkoły, chociaż w szeregu ustawodawstw krajowych dopuszcza się możliwość przyjęcia dziecka spoza wyznaczonego obwodu szkoły, na wyraźną i uzasadnioną prośbę rodziców. W przypadku szkolnictwa na średnim szczeblu, swoboda rodziców wyboru placówki oświatowej może być dodatkowo ograniczona przez kryteria merytoryczne, związane z możliwością zorganizowania egzaminów wstępnych bądź dokonania selekcji kandydatów na podstawie konkursu świadectw. Prawa indywidualne rodziców związane są w tym przypadku z uprawnieniem do wszczęcia procedury odwoławczej od decyzji negatywnie oddziałującej na przyszłość edukacyjną dziecka w kontekście określenia placówki szkolnej.

Zdecydowana większość ustawodawstw państw członkowskich respektuje prawo rodziców do informacji w zakresie dostępu do wyników nauczania osiągniętych przez dziecko³⁵. Przekazywane informacje mogą mieć także wymiar bardziej ogólny, dotycząc treści przedmiotowych nauczania, sylabusów konkretnych przedmiotów, szczegółowych wymagań związanych z wewnętrzną organizacją szkoły, obowiązujących procedur, w tym także odwoławczych. Jako przykład ustawodawstwa w pełni realizującego określone w ten sposób przekazywane dane można wskazać regulacje obowiązujące w Irlandii.

Oprócz wskazanych powyżej indywidualnych praw rodziców możliwe jest wskazanie na prawa kolektywne, związane z działalnością rodziców w stowarzyszeniach (organizacjach) rodziców. W tym kontekście możliwe jest

³³ Stanowisko to zostało podtrzymane także w niedawnej, szeroko komentowanej sprawie związanej z obecnością symboli religijnych w przestrzeni publicznej (szkoły); por. wyrok Wielkiej Izby EPTCz z dnia 18 marca 2011 r. w sprawie Lautsi przeciwko Włochom.

³⁴ Por. *The Role of Parents in the Education Systems of the European Union*, Eurydice 1997, s. 9-20.

³⁵ Przykładowo, regulacje obowiązujące na terytorium Wielkiej Brytanii przywiązują dużą wagę do systematycznego informowania rodziców o postępach osiągniętych przez dziecko.

wyodrębnienie dwóch typów organizacji reprezentujących prawa i interesy rodziców: po pierwsze, organizacje rodziców powstałe na szczeblu szkoły oraz po drugie, organizacje wykraczające swoim zasięgiem poza daną instytucję oświatową i obejmujące określony obszar geograficzny (region, kraj). Uprawnienia kolektywne związane są w pierwszym przypadku z możliwością współdziałania z instytucjami szkoły (dyrektor, ciało zarządzające, nauczyciele) w podejmowaniu bądź konsultowaniu decyzji dotyczących funkcjonowania szkoły, uprawnień związanych z bieżącym zarządzaniem placówką. Uprawnienia kolektywne w odniesieniu do organizacji krajowych (regionalnych) reprezentujących rodziców mają w większym stopniu wymiar opiniodawczo-doradczy, związany z konsultowaniem projektów aktów normatywnych, możliwością zajmowania stanowiska odnośnie do programów rządowych z zakresu edukacji. Uprawnienia dotyczące udziału w procesie podejmowania decyzji mają charakter mniej liczebny i znaczący.

Unormowania krajowe obowiązujące w niektórych państwach członkowskich mogą oddziaływać na ustawodawstwo innych krajów Unii, poprzez procedurę tzw. „dobrych praktyk”, czyli dobrowolne przyjęcie określonych rozwiązań przez władze publiczne. Przykładowo, w kontekście praw rodziców można wskazać na regulacje portugalskie, związane z przyjęciem programów wspierających proces edukacji i poradnictwa skierowanego do rodziców, opracowany na podstawie unormowań obowiązujących w innych państwach członkowskich³⁶.

W większości państw członkowskich możliwe jest wyodrębnienie stałej tendencji do zwiększania uprawnień rodziców, poczynając od lat 90. ubiegłego wieku³⁷. We wszystkich państwach członkowskich funkcjonują stowarzyszenia rodziców na szczeblu krajowym; ich aktywność i znaczenie w procesie kształtowania polityk edukacyjnych są jednak zróżnicowane. Na poziomie europejskim reprezentacją rodziców zajmuje się Europejskie Stowarzyszenie Rodziców (*European Parents' Association, EPA*), które od maja 2014 r. uzyskało status partnera społecznego w ramach Platformy Społecznej UE. Niewątpliwie wzmacnia to pozycję instytucjonalną EPA oraz możliwość uczestniczenia w procesie konsultacyjnym unijnych projektów aktów normatywnych.

³⁶ Chronologia podjętych działań była następująca: rząd portugalski zlecił opracowanie ekspertyzy na temat roli rodziców oraz wsparcia uzyskiwanego przez nich ze strony władz państw członkowskich; następnie – po zapoznaniu się z wynikami badań, wskazującymi na szeroki wachlarz programów i projektów wspierających rodziców, podjęto szereg działań zmierzających do opracowania i konsolidacji programów pomagających rodzicom w Portugalii. W ostatniej fazie nastąpiło opracowanie aktów legislacyjnych. Por. A. Almeida *et al.*, „Parent Education Interventions: Results from a National Study in Portugal”, *European Journal of Developmental Psychology* 9 (2012), s. 135-149.

³⁷ Równoległym procesem wydaje się być stały wzrost liczby artykułów naukowych poświęconych problematyce praw rodziców oraz relacji pomiędzy rodzicami a instytucjami oświatowymi. Przeprowadzone badania statystyczne porównujące ilość tekstów z lat 60. ubiegłego wieku i obecnie wskazują, że na jeden artykuł z początkowego okresu przypada dziś aż 35 tekstów; por. S. Castelli, A. Pepe, „School-parents Relationships: A Bibliometric Study on 40 Years of Scientific Publications”, Granda-Piñán A., „Implication of Parents in the Educational System: An Analysis of Spanish Legislation”, *International Journal about Parents in Education* 2 (2008), s. 1-12.

6. Bibliografia:

Almeida A. *et al.*, „Parent Education Interventions: Results from a National Study in Portugal”, *European Journal of Developmental Psychology* 9 (2012).

Castelli S., A. Pepe, „School-parents Relationships: A Bibliometric Study on 40 Years of Scientific Publications”, Granda-Piñán A., „Implication of Parents in the Educational System: An Analysis of Spanish Legislation”, *International Journal about Parents in Education* 2 (2008).

Citizenship Education in Europe, EACEA 2011.

Framework for the Education Strategy for Malta 2014-2024: Sustaining Foundations, Creating Alternatives, Increasing Employability, Ministry for Education and Employment 2014.

Gimenez-Nadal J. I., J. A. Molina, „Parents' Education As a Determinant of Educational Childcare Time”, *Journal of Population Economics* 26 (2013).

Gornitzka A., „'All in'? Patterns of Participation in EU Education Policy”, [w:] M. Souto-Utero (red.), *Evaluating European Education Policy-Making: Privatization, Networks and the European Commission*, London: Palgrave Macmillan 2015.

Granda-Piñán A., „Implication of Parents in the Educational System: An Analysis of Spanish Legislation”, Granda-Piñán A., „Implication of Parents in the Educational System: An Analysis of Spanish Legislation”, *International Journal about Parents in Education* 7 (2013).

Kirchsteiger G., A. Sebald, „Investments into Education: Doing As the Parents Did”, *European Economic Review* 54 (2010).

Komorowski P., „Prawo rodziców do wychowania dzieci w zgodzie z własnymi przekonaniami a neutralność światopoglądowa państwa w Europie”, *Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego* 5 (2014).

Lester S., „The European Qualifications Framework: A Technical Critique”, *Research in Post-Compulsory Education* 20 (2015).

Włoch A., „Społeczny wymiar edukacji europejskiej”, *Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie*, 18 (2011).

The Role of Parents in the Education Systems of the European Union, Eurydice 1997.

Udział partnerów społecznych we wdrażaniu krajowych ram kwalifikacji. Przegląd raportów referencyjnych wybranych państw członkowskich, IBE, 2014

7. Nota o autorze

Dr Dobrochna Bach-Golecka – adiunkt w Katedrze Prawa Europejskiego, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego.